

Rapportage

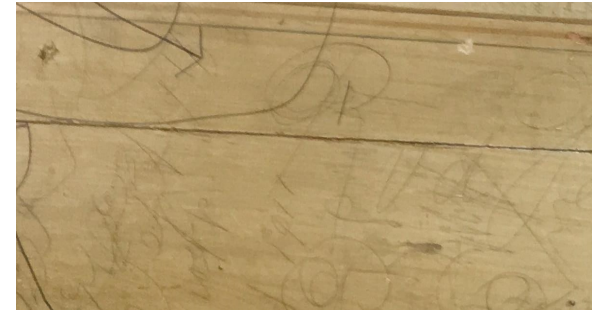
URZO, Kruisstraat 6 Meppel

Waardestelling en transformatiestudie

Zwolle, 8 oktober 2019

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Algemene gegevens	7
1. STEDENBOUWKUNDIGE CONTEXT	9
Ligging	9
Ontwikkeling	9
2. CULTUURHISTORISCHE CONTEXT	11
Inleiding	11
Maatschappij 't Nut	11
Schoenenfabrikant Wolff	11
3. ARCHITECTUURHISTORISCHE CONTEXT	13
Inleiding	13
Beknopte bouwgeschiedenis	15
Bouwhistorie op een rij.	19
4. WAARDERING.	25
Monumentale waarden	25
Transformatieruimte.	27
5. CONCLUSIE & AANBEVELINGEN	29
Fotobijlage.	30
Bibliografie	33
Colofon	34

Afb. 1 Het grote pand met de vrijwel vierkante voorgevel en hete lagere pand links maken deel uit van het complex van URZO. De aanbouwen op het achterterrein zijn deels toegankelijk middels een steeg, links van het lagere volume. Toestand 2017.

Inleiding

In opdracht van de gemeente Meppel heeft Het Oversticht een waardestelling opgesteld voor de URZO panden aan de Kruisstraat 6 in Meppel. Aanleiding zijn de plannen om op het terrein nieuwbouw te realiseren.

Enige jaren geleden heeft de Stichting Oud Meppel het College van B&W en de Raad van de gemeente Meppel officieel verzocht om de Kruisstraat 6, voorheen het Oost Indische Huis, later het Sociëteitsgebouw van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en de schoenenfabriek van David Wolff en thans het complex van URZO, aan te wijzen als gemeentelijk monument.

De monumentwaarden van de panden zijn in opdracht van de gemeente door Het Oversticht gewaardeerd. De beoordeelde monumentale waarden rechtvaardigen een aanwijzing als gemeentelijk monument. In geval van aanwijzing als gemeentelijk monument krijgen delen het complex een nieuwe functie. De gemeente Meppel heeft vervolgens Het Oversticht gevraagd om middels een waardestelling met transformatiestudie aan te geven welke monumentale waarden zich waar manifesteren en hoe daarmee kan worden omgegaan.

Het opdracht heeft geresulteerd in voorliggend rapport. De informatie en conclusies zijn gebaseerd op literatuur- en archiefonderzoek en onderzoek ter plekke.

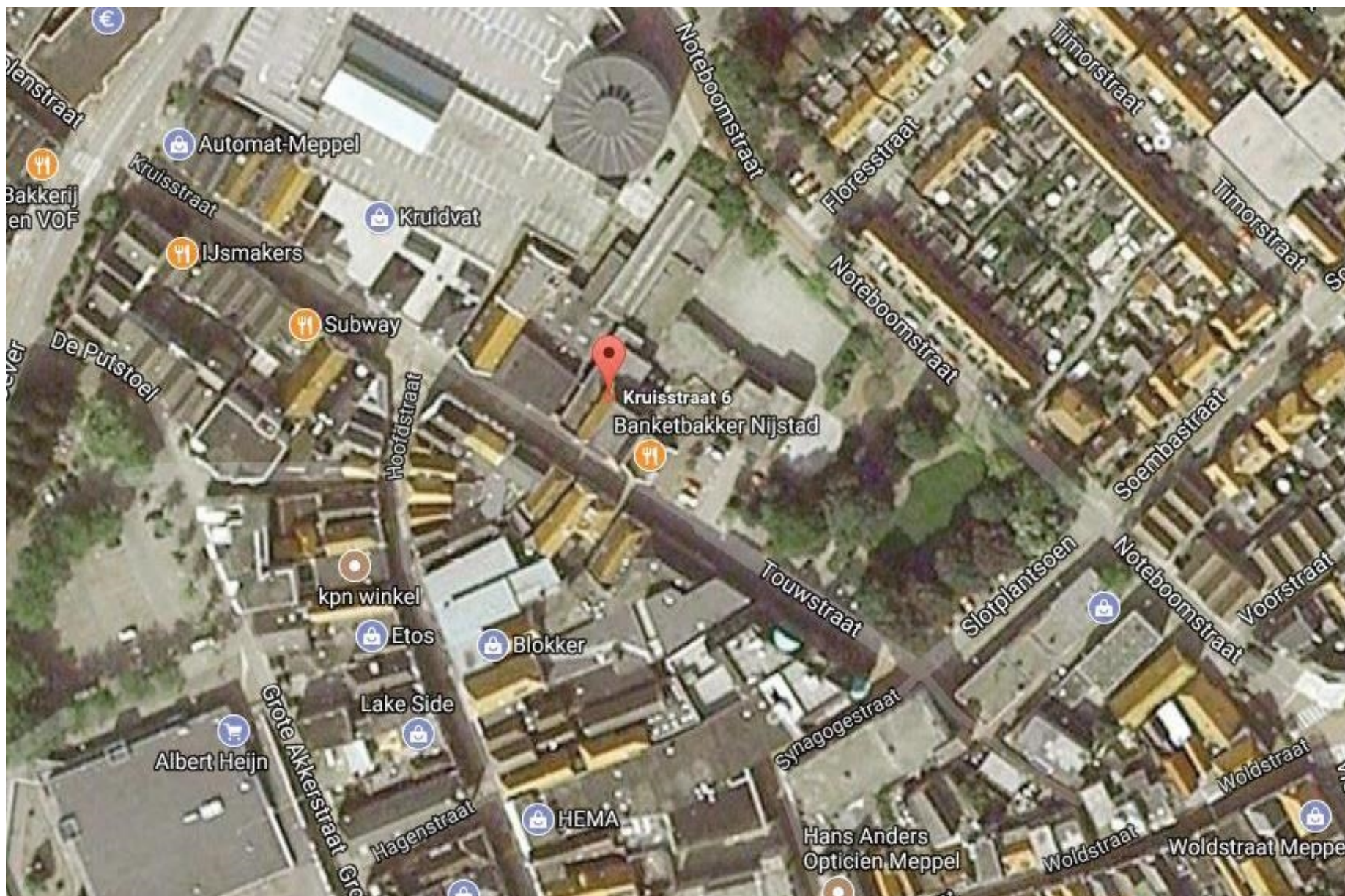
Het rapport geeft enerzijds aan wat de monumentale waarden en kwaliteiten zijn van het gebouw en anderzijds waar het mogelijkheden biedt om voor aanpassingen aan een nieuwe functie zonder de monumentale waarden en

kwaliteiten ontoelaatbaar aan te tasten of onherkenbaar te maken. De waardering is gebaseerd op de *Richtlijnen Bouwhistorisch onderzoek*, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen hoge, positieve en indifferente monumentwaarden.¹ Ook bij de benoeming van de transformatieruimte onderscheiden wij drie niveaus. Tijdens het onderzoek zijn verschillende bouwtekeningen bekeken, alleen de meest recente zijn (nog) niet boven water gekomen. Voor de waardering en de transformatie zijn daarom tekeningen gebruikt van . . . , die zijn gebaseerd op de originele bouwtekeningen.

Deze tekeningen geven niet de huidige toestand weer, maar de aangegeven waardering is wel gebaseerd op de huidige toestand, op basis van locatiebezoek en foto's. De tekst, tabel en plattegronden zijn niet los van elkaar te zien, maar ondersteunen elkaar in uitleg en weergave.

drs. Mascha van Damme
augustus 2019

1. L. Hendriks en J. van der Hoeve, *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* 2009.

Afb. 2 Uitsnede satelietbeeld (Google).

Algemene gegevens

Opdrachtgever

Gemeente Meppel
Postbus 501
7940 AM Meppel

Contactpersoon: Duurt Snoeijers

Onderzoeksobject

URZO panden
Kruisstraat 6
7941 AN Meppel

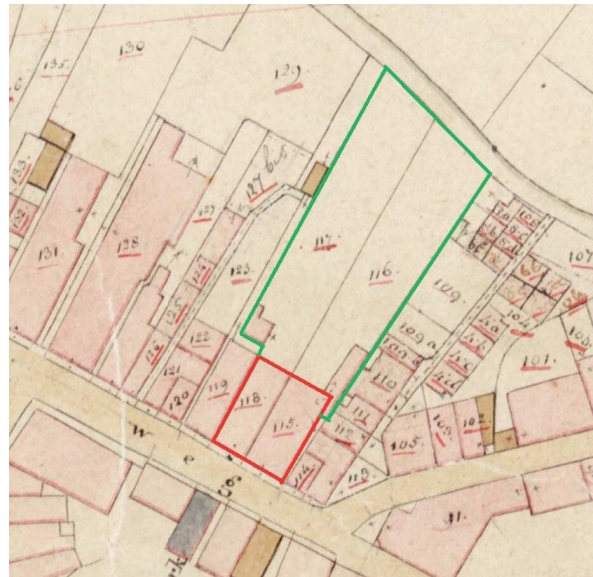
Kad. Perceel: A 8804

Afb. 3 Locatie van het URZO complex (BAG).

Afb. 4 Kadastrale kaart 1811-1832 (RCE).

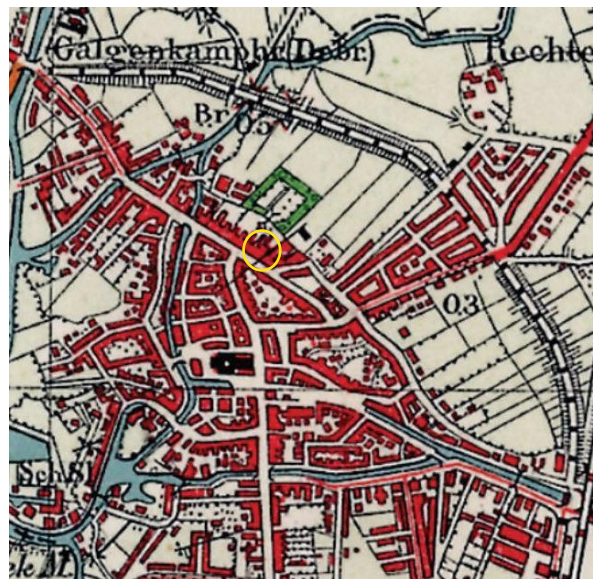
Afb. 5 Rood de contour van het Oost-Indische huis, 118 is de Sociëteit, 117 de rechter helft de woning (Bron: RCE)

Afb. 6 Uitsnede Kadastrale minuut 1811-1832, het lichtoranje pand is de Sociëteit, (HisGis).

Afb. 7 Ca. 1890 (Topotijdreis).

Afb. 8 Ca. 1925, de invulling op basis van het uitbreidingsplan van Dirk Monsema krijgt vorm (Topotijdreis).

Afb. 9 Ca. 1953 is de buurt ten noorden van de Kruisstraat vrijwel voltooid, de Noteboomstraat nog niet (Topotijdreis).

1. Stedenbouwkundige context

Ligging

Het complex van URZO staat in de historische binnenstad van Meppel. Het complex is uitgegroeid van een voormalig woonhuis tot een conglomeraat van aanbouwen op het achterterrein. Deze aanbouwen zijn deels toegankelijk middels een steeg aan de linker kant van de panden aan de Kruisstraat. De overige aanbouwen en het achterterrein zijn ontsloten via de Noteboomstraat.

Ontwikkeling

Het relatief hoge en forse pand werd in 1774 aan de Kruisstraat als woonhuis gebouwd, die destijds nog Kruisweg heette. De hoofdstructuur van de stad werd ten tijde van de bouw bepaald door de Hoofdstraat, de nog niet gedempte Grote Oever en de Hoogeveensche vaart. De Kruisstraat vormde de noordelijke verbinding tussen de Grote Oever en de Hoofdstraat. Het woonhuis stond aan de noordzijde op een diep perceel met een tuin die doorliep tot aan een waterloop of sloot, die min of meer de noordgrens van de historische kern vormde. Tot het begin van twintigste eeuw veranderde aan de omgeving weinig dat van betekenis was voor het pand aan de Kruisstraat 6. In 1916 liet De Meppeler Bouwvereniging aan de noordoostzijde van de stad de Indische Buurt bouwen.¹ In de jaren twintig van de vorige eeuw verschijnt het noordoostelijke deel van een rondweg (Ceintuurbaan) op de topografische kaart.² Op basis van een in 1927-'28 door D. Monsma, directeur Gemeentewerken, opgesteld

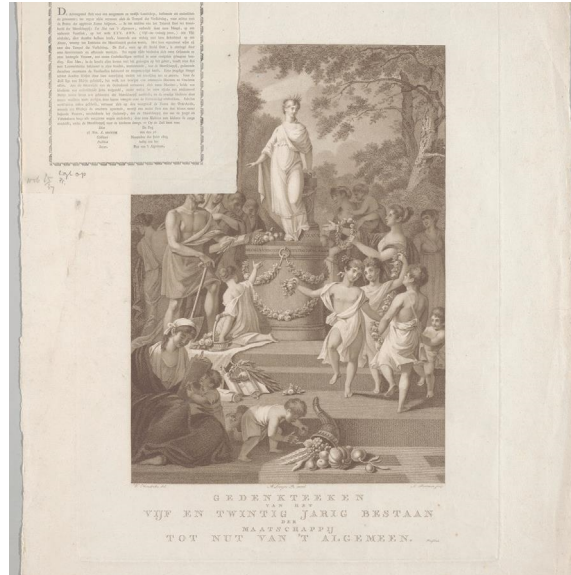
uitbreidingsplan kwamen onder meer de zuidzijde van de Indische Buurt (ten zuiden en westen van de Ceintuurbaan) tot stand. Verder breidde de stad zich uit langs de Steenwijkerstraatweg en ten noorden van de Indische Buurt. Rond 1934 verschijnt de invulling van het nieuwe stratenpatroon van de stadsuitbreiding op de topografische kaart. Omstreeks 1955 is op de topografische kaart te zien dat de bebouwing langs de straten min of meer gesloten bouwblokken vormen rond open binnenterreinen en is de Grote Oever gedempt. Een van de laatste grotere veranderingen in de Indische buurt achter Kruisstraat 6 was het doortrekken van de Noteboomstraat, waardoor de uitbreidingsplannen van URZO werden beknot.

¹ Stenvert e.a. 143.

² www.topotijdreis.nl.

Afb. 10 Kruisstraat met een deel van de gevel van het voormalige woonhuis met hekje en mensen ervoor.

Afb. 11 Gedenkteeken van het 25-jarig bestaan der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (geheugenNL).

Afb. 12 Algemene Vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in Amsterdam, 1913 (GeheugenNL).

Afb. 13 Aanzicht van een deel van de Kruisstraat rond 1900-1905 toen meer hoge en rijke woonhuizen het straatbeeld bepaalden (Drents Archief). Links achterin de straat het voormalige Oost-Indische huis, toen nog met schoorsteen.

2. Cultuurhistorische context

Inleiding

De geschiedenis van het pand is uitvoerig beschreven door Wiecher Ponne in het kwartaalblad Oud Meppel en de Meppeler Courant. In 1774 liet Jan Kiers met zijn in Indië vergaarde fortuin een ruim woonhuis bouwen aan de Kruisstraat, dat al snel bekend stond als het Oost-Indische huis. Later kocht hij onder meer de havezate Oldengaerde in Dwingelo aan waar hij zijn hoofdresidentie had. Na zijn dood in 1788 nam zijn weduwe Bregje haar intrek in het grote huis aan de Kruisstraat tot zij in 1797 uit Meppel vertrok. De erfgenamen Kiers verkochten de familiebezittingen aan de Kruisstraat in drie delen: het Oost-Indische huis werd gesplitst en in twee aparte delen verkocht en het huis ten westen ervan, dat ook tot de bezittingen van Jan Kiers behoorde, werd apart verkocht.

Maatschappij 't Nut

De linker helft van het Oost-Indisch huis werd in 1797 verkocht aan een viertal Meppelaren, die het pand aan Johannes Engelenberg verhuurden. In 1809 verkocht het viertal het linker deel aan het in 1799 opgerichte Departement Meppel van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, het eerste Nutsdepartement in Drenthe. 't Nut, zoals de Maatschappij in de volksmond werd genoemd, wilde de kennis en deugd van de gewone man op een hoger plan brengen door uitgave van goedkope boeken met opvoedende waarde. Een andere belangrijke taak die 't Nut zich stelde, was het bevorderen van zuinigheid en spaarzaamheid bij de gewone man en 'de arbeider gelegenheid te verschaffen deszelfs overgespaarde penningen

tellekens bij geringe sommen te beleggen.' Daarvoor werden speciale Nutsspaarbanken opgericht.³ Vanaf 1824 was er in Meppel al een Nutsbibliotheek, Daarnaast was er vanaf 1840 een Nutsspaarbank en - voor het culturele klimaat van de stad van groot belang - vanaf 1866 een toneelzaal gevestigd.

De leden van 't Nut moesten mensen zijn die door ontwikkeling en geld in staat waren onderontwikkelden en armen te helpen. Het werd dus een herenclub - vrouwen konden geen lid worden - van gegoede burgers. Zij hielden in het pand bijeenkomsten van hun Sociëteit. Bijna de gehele negentiende eeuw zou het pand in handen van 't Nut blijven tot het in 1899 een andere functie kreeg. In dat jaar werd het aangekocht door D.L. Wolff die er een de schoenenfabriek vestigde.

Schoenenfabrikant Wolff

Het aparte pand ten westen (sectie A 119) was omstreeks 1822 in handen van Mozes Izaak Godvried en cons., slachter van beroep. Rond 1910 was het eenlaagse pand met zolder en tuitgevel eigendom van de heer J. Bralten. Hij had de voorzijde in gebruik als winkel en het achterste deel als smidse. Ter linker zijde liepen een steeg naar een kleine volume en richting de sloot. Het achter gelegen perceel, dat ooit de tuin vormde van de Sociëteit en mogelijk ook al van het Oost-Indische huis, behoorde inmiddels toe aan de "Schoenfabriek van wolf". Omstreeks 1919 werd het pand van Bralten door schoenenfabrikant Wolff aangekocht. Met zijn al maar groeiende schoenenfabriek was Wolff een van

3. <https://www.geheugenvandrenthe.nl/maatschappij-tot-nut-van-t-algemeen>.

de grootste werkgever in Meppel.

In 1953 werd de fabriek verkocht aan de broers Remmelt en Peter (Piet) van Urk die er hun lederwarenfabriek Urzo (Van Urks Zonen) uit de Nieuwe Kerkstraat naartoe verhuisden. Langzaam aan verminderde de vraag naar leer en liep de productie terug. De zaak werd in de jaren zestig meer een groothandel in kleding en later ook detailhandel. In de jaren zeventig kwam daar de tak woninginrichting bij.

Afb. 14 Op de foto het huis rechts met de verhoogde stoep en het hekje ervoor. (Bron: Ponne, Meppeler Courant).

3. Architectuurhistorische context

Inleiding

Er kan een aantal belangrijke bouwfasen onderscheiden worden in het huidige complex,:

1774	bouw van het Oost-Indische huis
1809	verbouwing voor 't Nut en de Sociëteit
1899-1919	verbouwing tot Schoenenfabriek
1953- heden	bedrijfspand URZO

Van de eerste twee fasen ontbreken alle (bouw)tekeningen en ook van de periode 1899-1919 ontbreken de cruciale tekeningen. Hieronder zullen deze verschillende fasen met bijbehorende verbouwingen worden beschreven.

Beknopte bouwgeschiedenis

Fase 1 - Oost-Indische huis

In 1774 liet Jan Kiers een ruim woonhuis bouwen aan de Kruisstraat. Hoe het huis van Jan Kiers er precies heeft uitgezien is vanwege het ontbreken van tekeningen niet helemaal duidelijk. In ieder geval wordt het aangeduid als dubbelwoonhuis met een kelder en een zolder, zo blijkt uit de inventarissen die zijn opgemaakt na het overlijden van Jan Kiers. Een architect van deze woning op stand is helaas niet bekend. Uit het kadastrale minuutplan (1811-1832) valt op te maken dat het een min of meer vierkant pand was. Waarschijnlijk had het een symmetrisch ingedeelde, classicistische voorgevel van vijf vensterassen breed met een fraai gedecoreerde ingangspartij in de middenas. Enige jaren na Kiers dood in 1788 verkochten de erfgenamen het familiebezit aan de Kruisstraat in drie delen: het

Oost-Indische huis en het achterliggende terrein werd gesplitst en in twee aparte delen verkocht en het huis ten westen ervan, dat ook tot de bezittingen van Jan Kiers behoorde, werd apart verkocht.

Fase 2 - Sociëteit 't Nut

De linker helft van het Oost-Indisch huis (sectie A 118) werd in 1797 verkocht aan een viertal Meppelaren, die het in 1809 doorverkopen aan het in 1799 opgerichte Departement Meppel van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, het eerste Nutsdepartement in Drenthe. Op het kadastrale minuutplan staat de linker helft van het pand aangeduid als Sociëteit. Achter het linker buurpand (A 119) stond een schuur, die als bijgebouw dienst deed van de Sociëteit.

Op de tweede verdieping werd in 1866 een grote, hoge (toneel)zaal ingericht met een houten tongewelf onder de bestaande kapconstructie. De mezzanine vensters in de voorgevel zijn toen waarschijnlijk aangepast en opgetrokken tot aan de dakgoot om de daglichttoetreding te vergroten. Het vloerniveau werd ook verhoogd, zodat er op de verdieping eronder een hoge ruimte ontstond. Deze situatie is zichtbaar op latere verbouwingstekeningen, waarop de toen bestaande situatie staat afgebeeld (afb. 17 links).

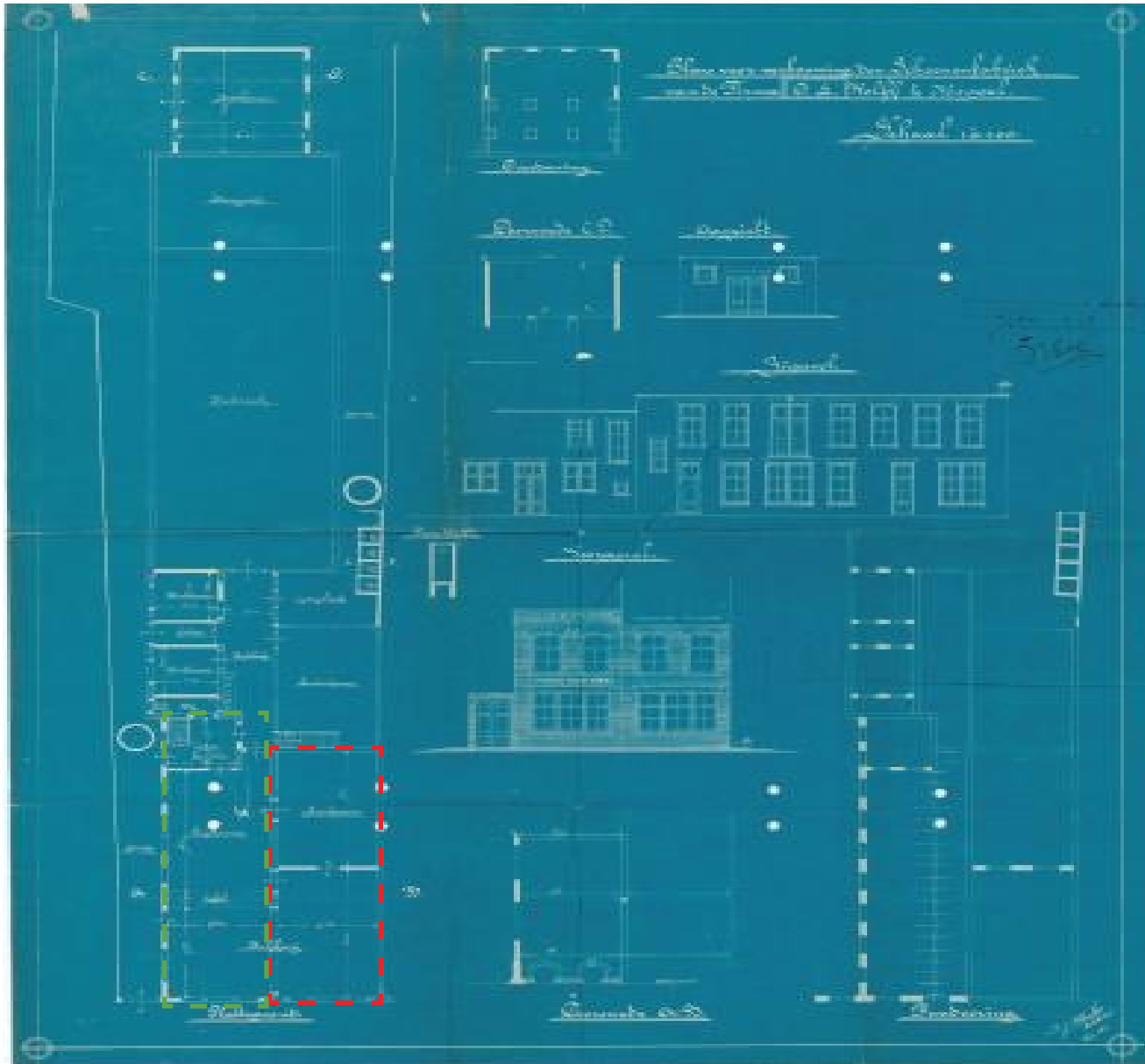
De rechter helft van het voormalige Oost-Indische huis (sectie A 115) is in 1825 in bezit van Jan de Jonge, Koopman. Uit een historische foto blijkt dat het rechter deel van het pand dat in bruik bleef als woonhuis, een verhoogde of

afgescheiden stoep had met een hekje (afb. 14).

Fase 3 - Schoenenfabriek

Vanaf 1899 wordt de voormalige sociëteit in linker helft van het pand in gebruik genomen door schoenenfabrikant D.J. Wolff. Het linker buurpand (A 119) werd begin twintigste eeuw (na 1912) door Wolff aangekocht en afgebroken. Aan de achterzijde van dit pand was toen al de schoenenfabriek gebouwd. Na de afbraak van het buurpand liet schoenenfabrikant Wolff op het vrij gekomen perceel een nieuwe uitbreiding van zijn fabriek bouwen. In 1919 wordt een uitbreiding van de fabriek aan de achterzijde aangevraagd. Volgens de bouwtekening bestaat de voorgevel aan de Kruisstraat van links naar rechts uit een poort voor de steeg naar het achterterrein en de eigenlijke ingang tot de fabriek, het aangekochte perceel A119 met een nieuw tweelaags volume met kelder en het westelijke deel van het voormalige Oost-Indische huis.

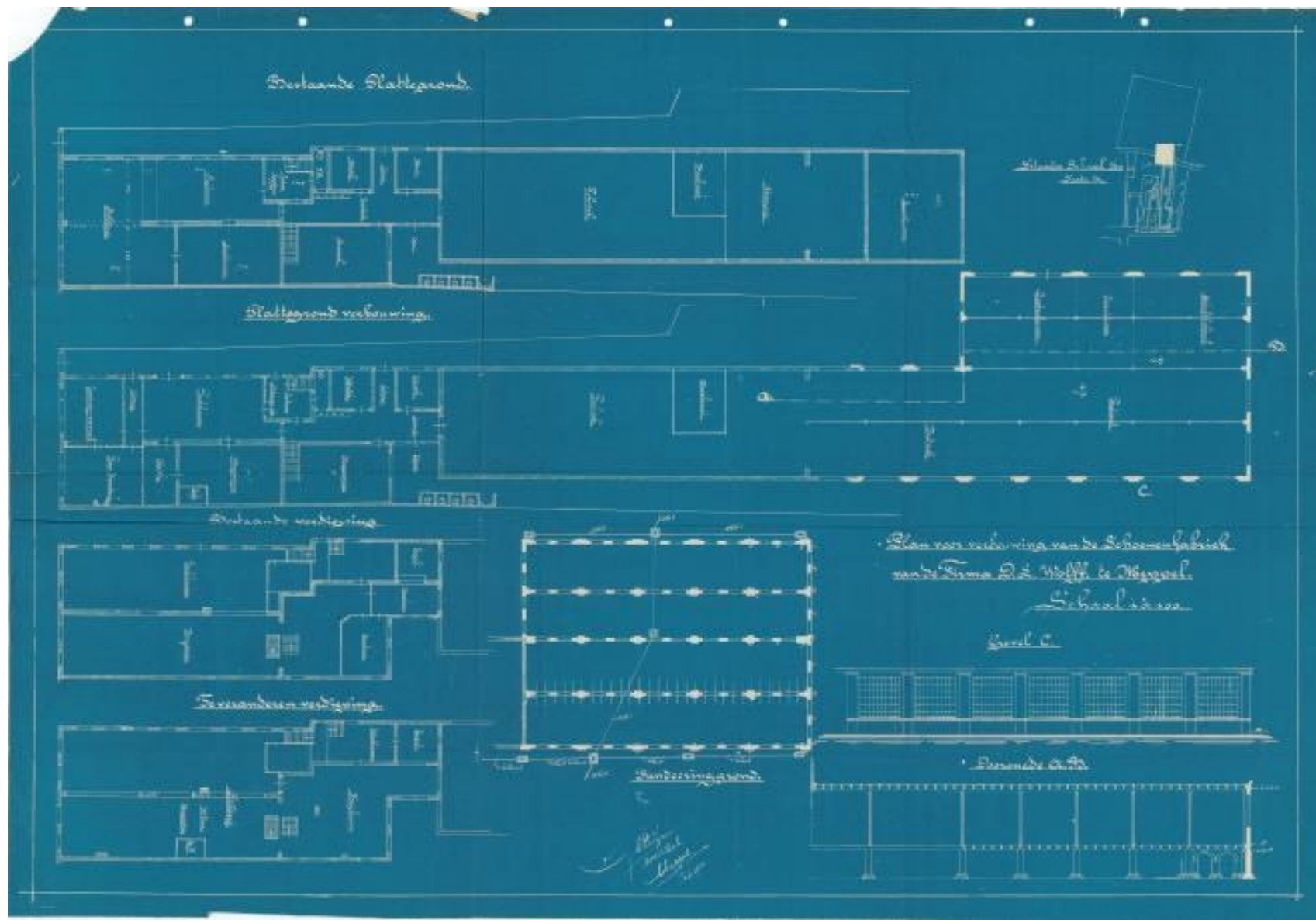
De fabriek omvat dan een stikkerij aan de straatzijde en een snij- en een leerkamer erachter, die door een bouwmuur van elkaar zijn gescheiden. Dan volgt de entree met vestibule en kleedkamers. Daarachter is de eigenlijke fabriek gesitueerd met helemaal achteraan een stanzerij en een leer – en een leestkamer. In de linker zijgevel langs de steeg worden een reeks ramen en de hoofdentree opgenomen en een hijsluiken met hijsbalk op de verdieping. De hoofdingang aan het voormalige Oost-Indische huis is immers bij het rechter deel van het pand getrokken.

Afb. 15 Verbouwingstekening uit 1919 van G. Otten waarbij de zijgevel aan de steeg wordt aangepast, er een klein volume aan de achterzijde wordt bijgebouwd en vooral intern in aanpassingen worden gedaan.

Afb. 16 Toestand van de gevel van het voormalige perceel A 119 (groen omkaderd) en de eerste twee bouwlagen van het linker deel van het voormalige woonhuis (rood omkaderd) met helemaal links de poort voor de steeg naar het achterterrein.

Afb. 17 Verbouwingstekening van de Schoenenfabriek Wolff uit 1921 waarbij vooral de begane grond naar achteren toe wordt uitgebreid en de opvallende haakvormige plattegrond krijgt (gemeentearchief).

Architect G. Otten Jzn.

De eerste verbouwingen en uitbreidingen van de fabriek zijn waarschijnlijk ontworpen door de Meppeler architect Gerardus Otten Jzn. In ieder geval zijn de tekeningen uit 1919 en 1921 door hem gesigineerd. Omstreeks 1884 was G. Otten Jzn. werkzaam voor rijksbouwmeester C.H. Peters, befaamd om de talloze postkantoren, treinstations en andere overheidsgebouwen, waar G. Otten deels aan heeft meegewerkt. Rond 1900, net na de oprichting van de Schoenenfabriek, richtte Otten zijn eigen bureau op in Meppel, G. Otten en Zn. Otten woonde destijds aan de Maatkade in Meppel. Het bureau heeft aan het begin van de twintigste eeuw veel Jugendstilpanden ontworpen. Een greep uit de panden, die hij in Meppel heeft ontworpen en inmiddels zijn aangewezen als monument zijn: Kerkplein 16-18 (1910), Stationsweg 29 (1910), Zuideinde 19 (ca. 1929), Zuideinde 46, Parklaan 7 (1926). Het bureau, vanaf 1950 Otten en Fransen b.n.a. genaamd, was tijdens de tijdens de wederopbouwperiode van grote betekenis vanwege de ontwerpen voor talloze gebouwen in de omgeving.

In 1921 werd de schoenenfabriek naar achteren toe uitgebreid, waarbij het diepe volume de opvallende haakvormige plattegrond kreeg, die nog tot ver in de jaren zeventig herkenbaar zou blijven (afb. 18 en 19).

Het fabriekscomplex onderging in de loop der tijd verschillende verbouwingen. Op basis van de digitaal beschikbare bouwtekeningen in het gemeentelijke archief kunnen de volgende aanpassingen chronologisch worden vermeld. Er kan niet worden uitgesloten dat er nog meer wijzigingen hebben plaatsgevonden. In januari

1919 wordt een verbouwing aangevraagd voor een nieuw te bouwen leerkamer dwars over de voormalige waterloop aan de achterzijde. In 1921 wordt de leerkamer aan de achterzijde in de breedte uitgebreid met een leestenkamer, furniturenruimte en een schaftlokaal. De leerkamer krijgt nu de volle breedte van de fabriek.

Na meer dan een eeuw lang in bezit te zijn geweest van verschillende eigenaren werd uiteindelijk in 1928 ook de rechter, oostelijke helft van het voormalige Oost-Indische huis door Wolff gekocht en bij zijn schoenenfabriek gevoegd. Zo werd het oorspronkelijke Oost-Indische huis weer min of meer verenigd en vormden de kadastrale percelen A 115 t/m 119 de al maar groeiende schoenenfabriek.

Op enig moment is besloten om de oude kap aan te passen en het rondgaande schilddak met zakgoot te voorzien van een overkapping (afb. 18). De reden waarom deze dakopbouw is verdwenen is vrij eenvoudig te raden; deze constructie is vrij gevoelig voor lekkages. Hemelwater moet zo snel mogelijk buiten het pand worden afgevoerd. De kapconstructie creëert een zakgoot die rondom ingesloten is door dakvlakken en laat geen andere mogelijkheid dan het water over de zoldervloer binnendoor af te voeren naar buiten. Deze gootconstructie wordt een Keulse goot genoemd en komt niet vaak meer voor, omdat deze zeer gevoelig is voor lekkages. Ook het vergroten van de opslagcapaciteit van de zolder kan aan de aanpassing ten grondslag liggen, nu de twee helften van het pand weer in handen van een eigenaar waren.

Fase 4 - lederwarenfabriek en handel URZO

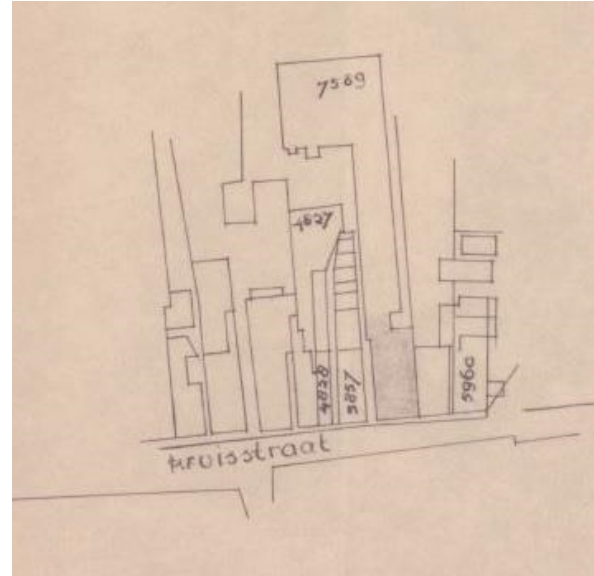
In 1953 werd de fabriek verkocht aan lederwarenfabriek Urzo. In 1960 werden de eerste veranderingen doorgevoerd in de fabrieksruimten naar plannen van adviesbureau Hovenberg uit Meppel. Na opmerkingen van de Schoonheidscommissie worden de eerste enthousiaste plannen gereduceerd tot het aanbrengen van een etalageruit rechts van de voordeur. Intern worden elementen verwijderd, die dateren uit de tijd van woonhuis; stucplafonds verdwijnen, de met marmer beklede gang wordt aangepast en er worden kantoren ingericht in de ruimtes aan de straat van het linker deel. Op de tekeningen is goed te zien dat het dak bestaat uit twee aparte kappen met een zakgoot ertussen, die voorzien zijn van een afgeknot tentdak.

In 1963, 1964, 1976 en 1979 vinden enkele uitbreidingen aan de achterzijde plaats. Deze laatste uitbreiding van het magazijn stuit op enige weerstand van de Welstandscommissie aangezien er een plan ligt om de Noteboomstraat door te trekken en de panden in het zicht komen te liggen en een niet acceptabel uiterlijk hebben voor in een (zichtbaar) binnenstedelijk gebied. In 1985 vinden opnieuw enkele uitbreidingen en aanpassingen plaats.

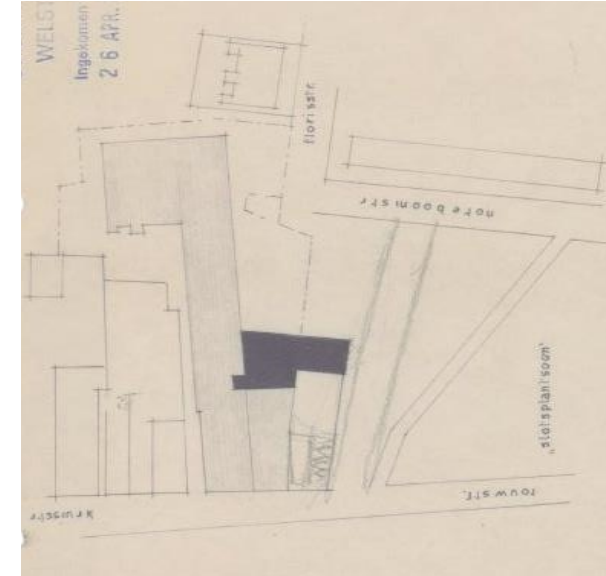
In 1993 vindt een grootschalige verandering plaats aan het voormalige woonhuis. Naar plannen van Architectenbureau Van Diepen bv uit Meppel wordt intern vrijwel hele indeling op de begane grond gesloopt ten behoeve van een grote open ruimte met pilaren en een centrale trappartij. De etalageruit om de hoek in de steeg wordt dichtgezet. Ook op de verdiepingen gebeurt het

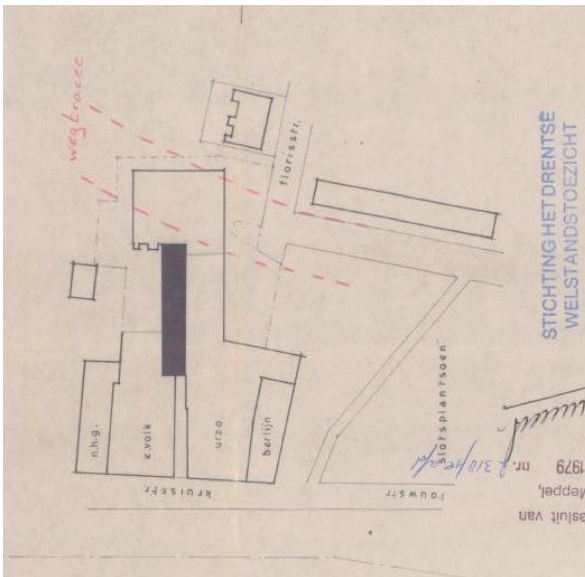
Afb. 18 De sociëteit links ramen tot de dakrand, en de zakgoot midden in het rondlopende schilddak (Wicher 1989).

Afb. 19 Situatie volumes van URZO in 1963 (gemeentearchief).

Afb. 20 De uitbreiding tegen de achtergevel van het voormalige woonhuis, 1976 (gemeentearchief).

Afb. 21 Uitbreiding uit 1979 waarbij de steeg en doorgang naar het achterterrein deels is dichtgezet.

Afb. 22 Het aanzicht van URZO voor de verbouwing in 1960 (gemeentearchief).

Afb. 23 Kruisstraat 6 in 1969 (Drents Archief 556).

nodige; balklagen worden verstevigd etc. De vensters op de begane grond krijgen een toog en luifel en worden tot de grond toe doorgetrokken. Ook wordt de monumentale entreepartij vervangen door een sobere, moderne entree met een transparante voordeur. Deze ingreep bepaalt nog steeds het uiterlijk op de begane grond aan de Kruisstraat.

Interieur

De begane grond van het voormalige woonhuis, inclusief de achtergevel zijn geheel weggebroken. In het interieur is alleen op de verdiepingen een deel van de hoofdstructuur van het woonhuis herkenbaar en tussen de tweede verdieping en de zolder de restanten van de zaal van de sociëteit; het houten tongewelf in de linker kap van de voormalige toneelzaal. Op een zeker moment is het deel met de voor lekkage gevoelige zakgoot voorzien van een plat dak tussen beide parallelle nokken van de zadelkappen, maar de oorspronkelijke kap bleef inwendig behouden. Verdere interieurelementen zijn de lambrisering van de hoge vensters op de verdieping aan de voorzijde in de rechterhelft en een paneeldeur op de tweede verdieping in de linkerhelft. Uit de fabrieksperiode dateren nog enkele deurkozijnen uit de verbouwing en aanbouw van 1921.

Bouwhistorie op een rij

1774

bouw Oost-Indische huis

1797

verkoop huis in twee delen

1809

verkoop linker deel aan Maatschappij 't Nut

1866

inrichting toneelzaal op de tweede verdieping

1899

Verkoop pand sociëteit aan De Wolff voor Schoenenfabriek

1912-1919

sloop perceel A 119 en bouw nieuw pand voor fabriek.

1919

uitbreiding met nieuwe leerkamer

1921

uitbreiding van leerkamer aan de achterzijde met haakvormig volume

1953

verkoop fabriek aan URZO lederwaren

1960

N.V. URZO - verbouwing achterzijde

1963

veranderen kantoor tot winkel met etalage

1964

uitbreiden showroom

1976

vergroten winkel

1979

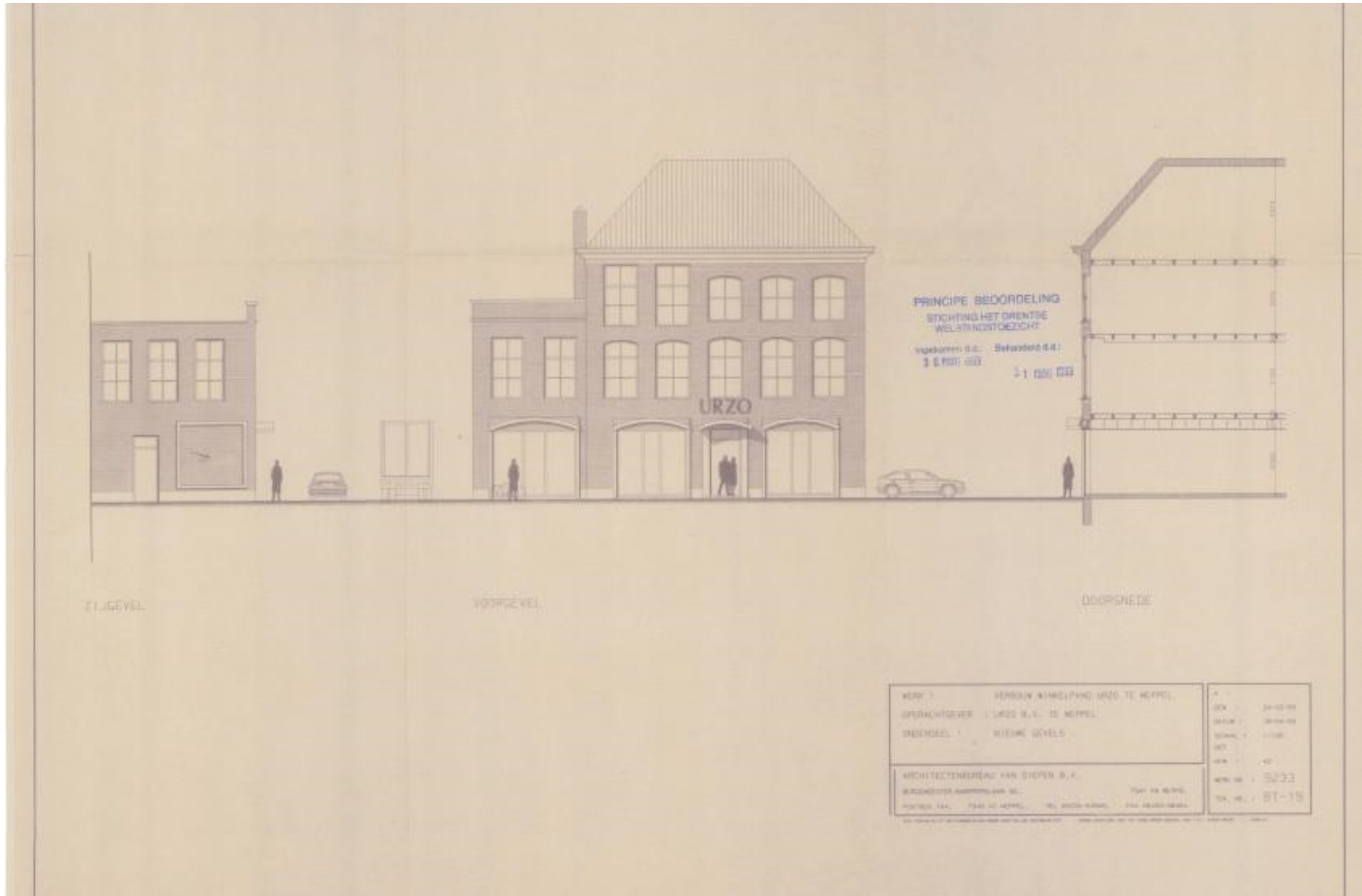
vergroten magazijn

1985

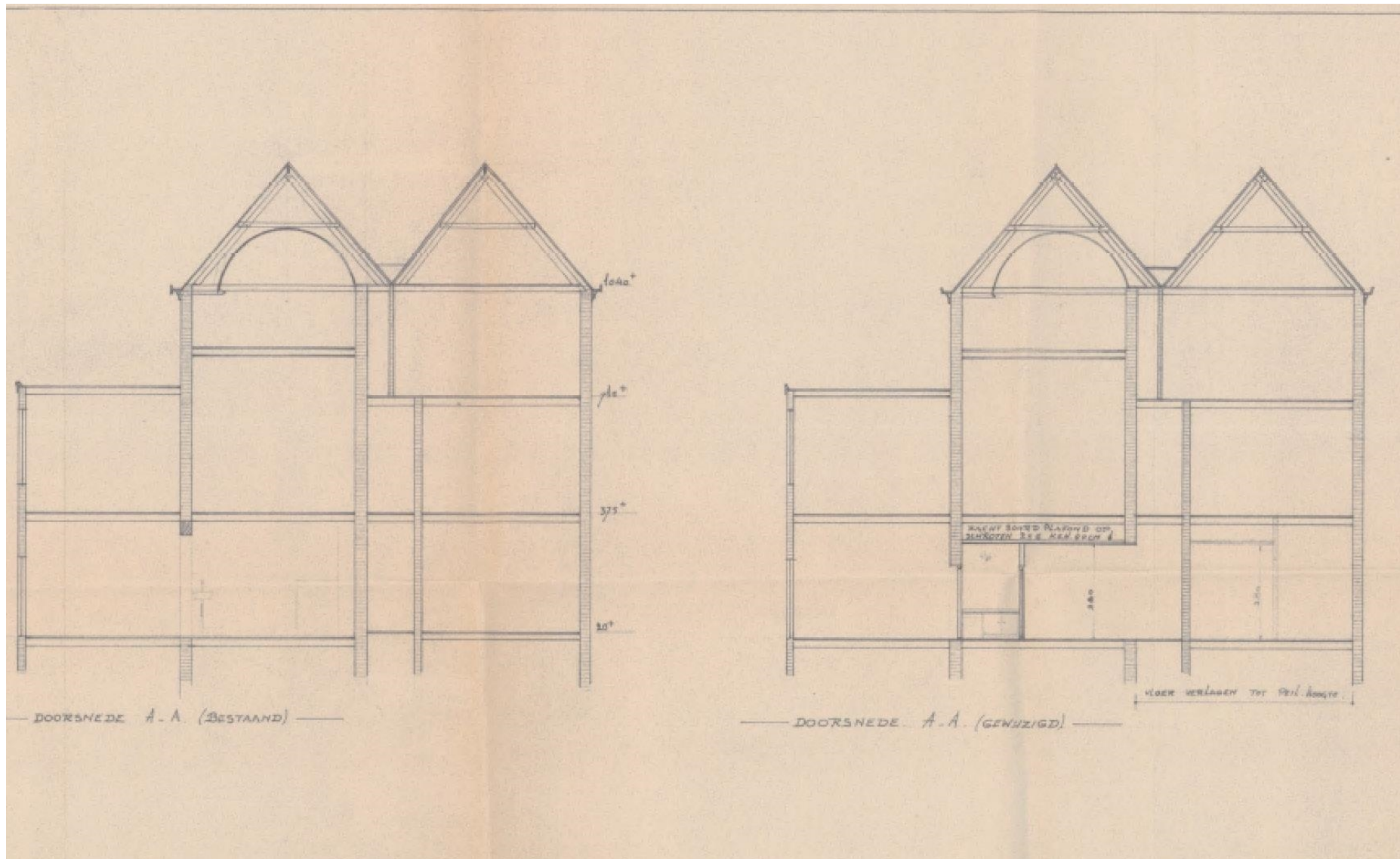
vergroten winkel

1993

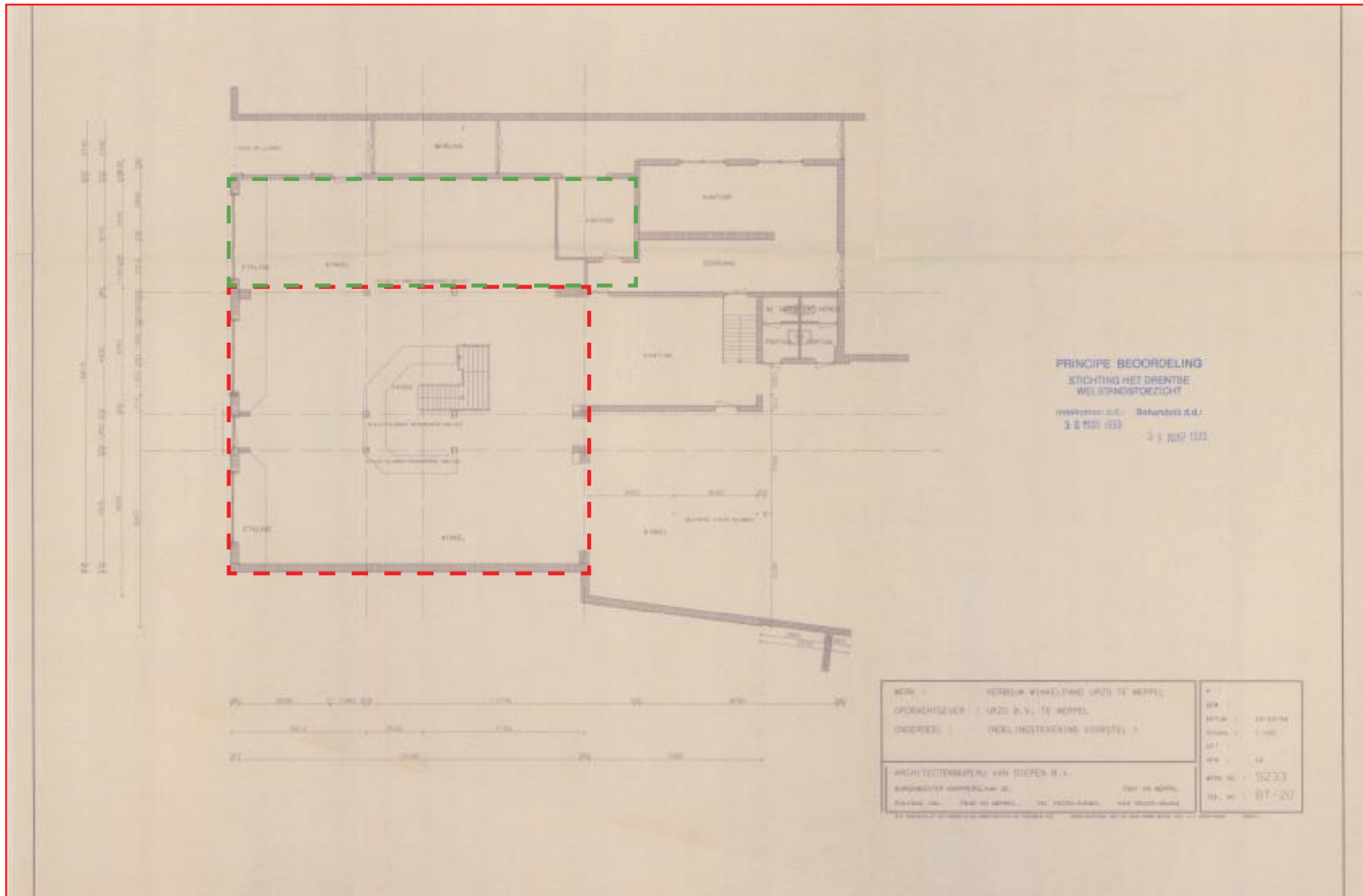
wijzigingen pui en indeling begane grond

Afb. 24 De gewijzigde gevelaanzichten na de verbouwing in 1993.

Afb. 25 Bij de verbouwing in 1993 werd ook intern enkele wijzigingen doorgevoerd, met name op de begane grond verdween de resterende woningstructuur. Zichtbaar hier zijn de twee kappen met een zakgoot, de toneelzaal op de verdieping met een houten tongewelf in de linker kap en een verhoogd vloerniveau.

Afb. 26 Na de verbouwing in 1993 is vrijwel de hele indeling van de begane grond van het voormalige woonhuis doorgebroken evenals de wand naar de linker uitbreiding van de Schoenenfabriek uit 1919. Rood omkaderd de plattegrond van het voormalige woonhuis, groen de toevoeging uit 1912 met opschrift 'Schoenenfabriek' aan de Kruisstraat.

Dateringsplattegrond

Afb. 26 Datering op basis van de beschikbare bouwtekening in het bouwdoosier van de gemeente.

Waarderingsplattegrond

Afb. 28 Waardering op volumenniveau.

4. Waardering

Monumentwaarden

Conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek (2009) zijn de monumentwaarden bepaald, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen een hoge, positieve en indifferente monumentwaarde. Hierbij zijn de stedenbouwkundige (of landschappelijke) waarden, de cultuurhistorische waarden, ensemblewaarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden en de mate van gaafheid en zeldzaamheid beoordeeld.

Stedenbouwkundige waarden

De voormalige Schoenenfabriek heeft stedenbouwkundige betekenis als beeldbepalend pand aan een van de hoofdstraten in het historische centrum van Meppel. Het dominante volume vormt een markant punt in de verder tweelaagse omringende bebouwing.

Stedenbouwkundig gezien vormt het ensemble een goed voorbeeld van de organisch gegroeide structuur van de fabrieksbouw in binnensteden. Deze organische structuur is heden nog steeds goed waar te nemen in de omgeving, die hoofdzakelijk uit voormalige particuliere woonhuizen bestaat.

Cultuurhistorische waarden

Het hoofdvolume is van belang als woonhuis van een prominente inwoner van Meppel, Jan Kiers, die met in Indië vergaard vermogen een groot woonhuis kon realiseren. Het gebruik van bijna een eeuw lang door de eerste Drentse afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen geeft het hoofdvolume extra maatschappelijke

(sociaalhistorische) en cultuurhistorische waarde.

Het fabriekscapex vertegenwoordigt cultuurhistorische waarde voor de sociaaleconomische geschiedenis. Het complex huisvestte een functie die in die tijd een economische stimulans voor de stad betekende en een tijd lang tot de grootste werkgevers van Meppel behoorde. Al met al maakt deze gebruiksgeschiedenis dat het pand cultuurhistorisch bijzonder waardevol is voor Meppel en omstreken.

Architectuurhistorische waarden

Het oorspronkelijke hoofdvolume is architectonisch van belang als een in zijn soort bijzonder groot woonhuis.

De voormalige schoenenfabriek is architectuurhistorische van belang als voorbeeld relatief grootschalige burgerbebouwing in de historische binnenstad dat tot een utilitair complex is uitgegroeid. De fabriek is architectuurhistorisch van enig belang vanwege de vroege plaats die het gebouw inneemt in het oeuvre van de Meppeler architect G. Otten Jnz., die in deze vroege periode als zelfstandig werkend architect voornamelijk bekend staat om zijn woonhuizen. De architectuurhistorische waarde van het gebouw wordt gevormd door de dominante bouwmassa met de krachtige uitstraling. Het pand is vooral bouwhistorisch waardevol aangezien het verschillende gebruik van woonhuis, sociëteit en fabriek nog goed aan het exterieur en ook deels in het interieur zijn af te lezen. Met name het houten tongewelf van de zaal de voormalige sociëteit is hier een goed voorbeeld van.

Gaafheid

De buitenschil van het volume van het voormalige woonhuis sociëteit en het aangrenzende eerste schoenenfabrieksdeel is redelijk gaaf. De hoofvorm van het oorspronkelijke woonhuis is nog herkenbaar. Ook de eerste opzet van de fabriek is in de bestaande volumes nog herkenbaar. De dakvorm is aangepast en raaminvulling en de entreepartij op begane grond zijn veranderd. Verder zijn de schuiframen op de verdiepingen vervangen, vloeren en indeling aangepast.

Zeldzaamheid

De voormalige Schoenenfabriek is een redelijk zeldzaam voorbeeld van een grootschalig fabriekscapex in de historische kern van Meppel.

Weergave waarde

Conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek (2009) zijn de monumentwaarden bepaald, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen een hoge, positieve en indifferente monumentwaarde. Op de plattegrond zijn deze waarden weergegeven:

Blauw – hoge monumentwaarde, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Groen – positieve monumentwaarde, deze zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Geel – indifferente monumentwaarde, deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

Transformatieplattegrond

Afb. 29 Transformatieruimte op volumenniveau

Transformatieruimte

Het pand heeft sinds de bouwtijd veel wijzigingen ondergaan. De interessante en cultuurhistorisch waardevolle ontwikkeling van het pand van woonhuis naar twee aparte delen afleesbaar is aan de voorgevel, waar de twee hogere vensters op de tweede verdieping tonen waar de toneelzaal ooit gevestigd was. De voorgevel en het resterende casco van het voormalige woonhuis en de sociëteit hebben hoge monumentwaarden en bieden weinig ruimte voor transformatie.

De ontwikkeling van de fabriek manifesteert zich vooral in het aangebouwde lagere linker deel met het opschrift 'Schoenenfabriek'. Deze voorgevel heeft een hoge monumentwaarde, de vroege fabrieksvolumes hebben een positieve monumentwaarden en bieden meer ruimte voor transformatie.

Het gebruik door URZO kenmerkt zich vooral door de opzet met etalageramen op de begane grond en weinig waardevolle aanbouwen aan de achterzijde. Deze onderdelen hebben bieden veel ruimte voor transformatie.

Door alle veranderingen zijn er in het interieur zijn met name op de begane grond nauwelijks waardevolle onderdelen aanwezig. Dat is anders op de eerste en tweede verdieping. Op de eerste verdieping is een groot deel van de oorspronkelijke middengang nog herkenbaar. Ook de oorspronkelijke kapconstructie is waardevol. Deze constructie met een zakgoot is kwetsbaar voor lekkages, waarschijnlijk de reden waarom er een extra constructie overheen is gezet.

Wij onderscheiden drie niveaus in transformatieruimte:

Niveau 1 (rood): behoud is het uitgangspunt: de cultuurhistorische waarde of constructie laat nauwelijks transformatie toe. Het casco verdraagt moeilijk wijzigingen; details kunnen nauwelijks worden gewijzigd. Eventuele aanpassing dienen met de grootst mogelijke zorg vormgegeven te worden, met evidente architectonische kwaliteit en ingegeven door de noodzakelijkheid van een nieuwe functie. Dit betekent een grote inspanningsverplichting voor opdrachtgever en architect;

Niveau 2 (groen): transformatie in evenwicht met behoud: de cultuurhistorische waarde of de constructie laten transformatie of hergebruik beperkt toe.

Niveau 3 (geel): transformatie heeft prioriteit: hergebruik of transformatie is relatief eenvoudig te realiseren zonder bijzondere waarden aan te tasten.

Transformatieniveau 1

- casco, waaronder
- voorgevel vm Oost-Indische huis en volume met opschrift Schoenenfabriek
- rechter zijgevel
- originele kapconstructie
- tongewelf toneelzaal Sociëteit

Transformatieniveau 1

- structuur op de eerste verdieping met middengang
- zolderverdieping
- interieur aanbouw Schoenenfabriek aan Kruisstraat

Transformatieniveau 2

- begane grond
- vrijwel alle aanbouwen

Afb. 30 Bogenzicht van het achterterrein met alle aanbouwen van het URZO-complex.

5. Conclusie & aanbevelingen

Het pand heeft dus door de eeuwen heen de nodige verbouwing ondergaan; de kapvorm is aangepast, raaminvullingen en de entreepartij op begane grond zijn veranderd, intern zijn vloeren en de indeling aangepast. Verder zijn de schuiframen op de verdiepingen vervangen, vensterbanken veranderd en veel van het kozijnhout vervangen. Desondanks bleef de buitenschil van het voormalige, forse en chique woonhuis als zodanig herkenbaar. Ook de eerste opzet van de fabriek is in de bestaande volumes nog herkenbaar.

De interessante en cultuurhistorisch waardevolle ontwikkeling van het pand van woonhuis naar twee aparte delen afleesbaar is aan de voorgevel, waar de twee hogere vensters op de tweede verdieping tonen waar de toneelzaal ooit gevestigd was. De ontwikkeling van de fabriek manifesteert zich vooral in het aangebouwde lagere linker deel met het opschrift 'Schoenenfabriek'. Het gebruik door URZO kenmerkt zich vooral door de opzet met etalageramen op de begane grond en weinig waardevolle aanbouwen aan de achterzijde. Deze onderdelen hebben bieden veel ruimte voor transformatie.

Het pand heeft sinds de bouwtijd veel wijzigingen ondergaan. Door alle veranderingen zijn er in het interieur zijn met name op de begane grond nauwelijks waardevolle onderdelen aanwezig. Dat is anders op de eerste en tweede verdieping. Op de eerste verdieping is een groot deel van de oorspronkelijke middengang nog herkenbaar.

Ook de oorspronkelijke kapconstructie is waardevol.

Een hoge waarde kennen wij toe aan:

- het casco van het voormalige Oost-Indische huis;
- de structuur met middengang op de eerste verdieping
- de dubbele kapconstructie
- het houten tongewelf van de toneelzaal
- de afleesbaarheid van de toneelzaal in de voorgevel aan de vensters
- de voorgevel van het linker pand met opschrift Schoenenfabriek

Er heeft nog nauwelijks destructief onderzoek plaats gevonden in de lage aanbouw aan de achterzijde, die mogelijk nog muurwerk herbergt van de vroegtwintigste-eeuwse fabriekshal achter het later aangebrachte plaatmateriaal.

Het verdient grote aanbeveling om tijdens de bouwingswerkzaamheden aandacht te besteden aan bouwsporen die te voorschijn mogelijk komen in het voormalige Oost-Indische huis. Tevens verdient het aanbeveling om kleuronderzoek te laten verrichten naar de originele kleuren van de kozijnen en lambrisering.

Afb. 34 Gevelaanzicht voormalig Oost-Indische huis.

Afb. 32 De latere dakrand gaat voor de hogere ramen van de toneelzaal. Achter het kleine raam is de gangmuur zichtbaar.

Afb. 33 Aanbouw ten behoeve van de schoenenfabriek tussen 1912 en 1919.

Afb. 35 Aanzicht achtergevel voormalig woonhuis met allerlei latere aanbouwen.

Afb. 36 Zicht op de aanbouwen aan de achterzijde. De lage aanbouw herbergt mogelijk meer muurwerk van de fabriek.

Afb. 37 Gedeeltelijk zicht op de zijgevel met sprong vanuit de steeg achter de poort links van het URZO complex.

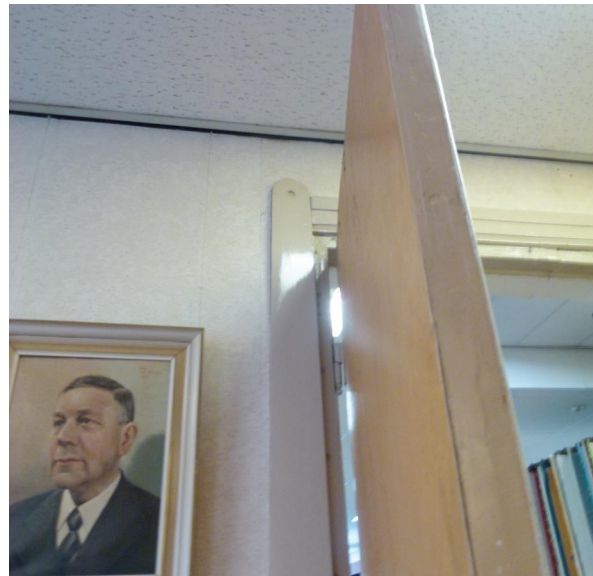
Afb. 38 De raamindelling en de opzet met deuren en een huisbalk staat al aangegeven op de bouwtekening van 1919.

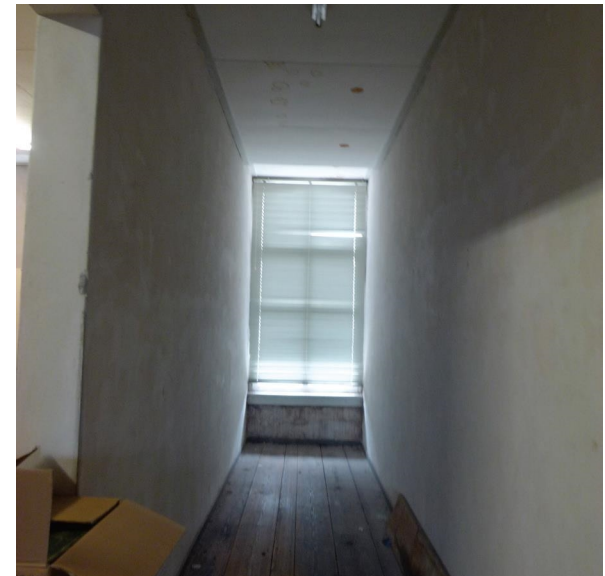
Afb. 39 Rechter zijgevel van het voormalige woonhuis met het laat achttiende-eeuwse metselwerk.

Afb. 42 De begane grond van het voormalige Oost-Indische huis is vrijwel helemaal uitgebroken.

Afb. 41 Details in de aanbouwen van 1912-1919 hebben op bg. vroegtwintigste-eeuwse stijlkenmerken, bv. deurlijsten.

Afb. 40 De middengang op de eerste verdieping.

Afb. 43 Lambrijsing van de hoge ramen voorgevel op de verdieping van het rechter deel van het voormalige woonhuis.

Afb. 44 Tussenwand op de tweede verdieping tussen het rechter deel van het woonhuis en de latere sociëteit.

Afb. 45 De tussenmuur op de verdieping dateert mogelijk van (voor) 1859, maar sluit midden op de ramen aan.

Afb. 46 Toegang tot de zolder in het rechter deel van het voormalige woonhuis met zicht op de achtergevel.

Afb. 47 Buitenzijde houten tongewelf van de toneelzaal in de kap van het linker deel van het voormalige woonhuis.

Afb. 48 De restanten van de zakgoot en Keulse goot in het midden van het oorspronkelijk rondlopende schilddak.

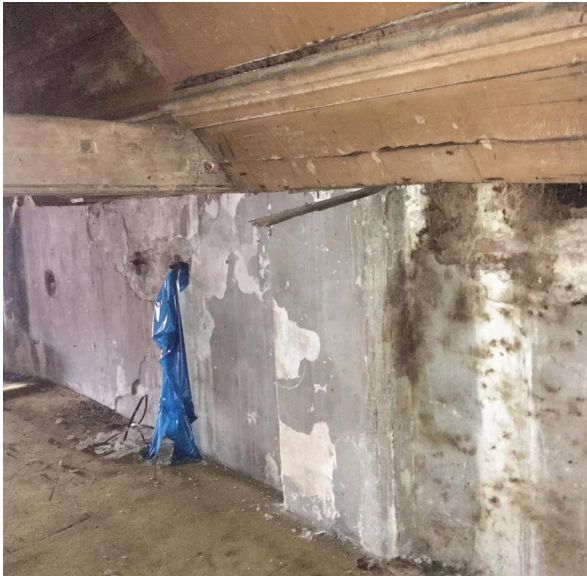
Afb. 49 De verhoogde vloer in de toneelzaal op de tweede verdieping loopt niet helemaal door tot aan de voorgevel.

Afb. 50 De binnenzijde van het houten tongewelf van de toneelzaal.

Afb. 54 In het plafond zijn gietijzeren luchtroosters aangebracht.

Afb. 51 De aansluiting van het tongewelf op de muur van de middengang van het voormalige woonhuis.

Afb. 52 Een originele paneeldeur van de toneelzaal naar de gang.

Afb. 53 In blik achter de deur op de smalle extra gang die halverwege aansluit op de ramen van de voorgevel.

Bibliografie

Afkortingen

DA Drents Archief

RCE Rijkdienst voor het Cultureel Erfgoed

HisGis www.hisgis.nl

RCE beeldbank <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>

Oud Meppel www.oudmeppel.nl

Topo Tjidsreis www.topotjidsreis.nl

Bronnen

Gemeente Meppel - bouwtekeningen

Literatuur

Ponne, Wiecher, 'Maatschappij tot Nut van 't Algemeen i.d.19e eeuw, deel 1 periode 1799-1824', in: kwartaalblad Oud Meppel 11 (1989) 2, 15-44

Ponne, Wiecher, 'Het Oost-Indische Huis aan de Kruisstraat', in: kwartaalblad Oud Meppel 32 (2010), 1, 38-47

Ponne, Wiecher, 'Geschiedenis van Kruisstraat 6: Het Oost-Indische huis' deel 1 en 2, in: de Meppeler Courant (9 mei 2017 en 13 mei 2017)

Stenvert, Ronald (e.a.), Monumenten in Nederland. Drenthe, Zwolle 2001

Websites

Bonas www.bonas.nl

Geheugen van Drenthe www.geheugenvandrenthe.nl

Geheugen van Nederland

Colofon

Titel

URZO Kruisstraat 6, Meppel,
concept waardestelling en transformatieruimte

Opdrachtgever

Gemeente Meppel

Samenstelling

drs. Mascha van Damme

Contactgegevens

Mascha van Damme
mascha.vandamme@hetoversticht.nl
06 55 747239

Datum

8 oktober 2019

Aan de Stadsmuur 79-83
Postbus 531
8000 AM Zwolle
038 – 421 32 57
www.hetoversticht.nl

Aan de Stadsmuur 79-83
Postbus 531
8000 AM Zwolle
038 – 421 32 57
www.hetoversticht.nl

